

SUPSTANCIJALNO OPSLUŽIVANJE ZAKONA O POSTU I NEMRSU

Karlo NOLA

17. veljače 1966. objavljena je apostolska konstitucija *Poenitemini*. Za moraliste najvažnija rečenica u cijeloj Konstituciji jest: »...eorum (dierum poenitentialium) substantialis observantia graviter tenet«.

Ovu Konstituciju kod nas je vrlo dobro prikazao i komentirao dr Ivan Tylšer u *Bogoslovskoj smotri*, 3—4 (1966). I sam pisac u svom komentaru istakao je teškoću: kako ispravno razumjeti gornju rečenicu? On je svoje mišljenje ipak izrazio ovako: »Teški će grijeh biti konstantno (habitualno) kršenje zakona o postu i nemrsu.«¹ Ovakvo tumačenje danas je neodrživo, kako ćemo vidjeti iz slijedećega.

Da se nejasnoća gornje rečenice ukloni, uredovala je direktno sama Kongregacija Koncila i izdala odgovor na sumnju, kako se imaju razumjeti ove dvije riječi: »substantialis observantia« u postu i nemrsu.

Kod nas još nitko u javnoj, općepoznatoj reviji nije objavio ni protumačio odgovor Kongregacije Koncila, a taj je vrlo važan za pastoralnu službu svećenika i za ponašanje vjernika. Taj nedostatak nastojat ću ukloniti ovim razlaganjem.

Uvod

Kada sam prvi put pročitao konstituciju *Poenitemini* u »L'Osservatore Romano« od 18. II 1966, nisam na prvi mah zapazio revoluciju koju će ona izvršiti. Opazio sam novost: da nemrs obvezuje poslije navršene četrnaeste godine, da su dokinuta dva važna posta i nemrsa na vigiliju Neoskrvnjenoga Začeca i na Badnji dan. Inače nisam zapazio neku jaču razliku od stvarnoga dosadašnjega izvršavanja posta i nemrsa kod nas.

Opazio sam i sudbonosnu rečenicu: »eorum substantialis observantia graviter tenet«, ali sam je razumio u tradicionalnom smislu, i nije me uznemirila. Doduše, bili su dokinuti svi postovi iz kan. 1253 osim Čiste srijede i Velikog petka, ali ti postovi kao postovi de facto ne postoje već blizu sto godina, iako ih Kodeks nabraja. Pripovijeda se naime u Dalmaciji o nekom župniku, a taj je živio ima tome već blizu sto godina, da je na početku jedne korizme tumačio narodu tko je sve ispričan od posta. U crkvi se nalazio i jedan postolar koji će usred crkve glasno

¹ Bogoslovska smotra, 3—4 (1966) 596.

reći: »Moj kurate, kad je to tako, onda smo samo ja i ti obvezani na post!« — A moralist Lojano još prije ovog, Drugog rata, oslobađao je probabiliter od posta i postolara.² Dakle, pravi post nije vršio gotovo nitko.

Nemrs se je vršio i ostao je kroz sve petke u godini. Konstitucija Poenitemini nije, dakle, na prvi mah donijela neka veća iznenađenja.

Iznenađenje je došlo tek koji dan kasnije, kada je »L'Osservatore Romano« u br. 42 (1966) objavio komentar P. Bertramsa D. I. o toj konstituciji. On je prvi u javnost iznio tumačenje riječi *substantialis observantia*. »Rečeno je jasno« — piše Bertrams — »da ne treba smatrati teškim prekršajem jedan — bilo koji — prekršaj, nego samo supstancijalni prekršaj zakona. Mislimo da je izraz 'substantialis' hotimično izabran, da se još jače izrazi osobna odgovornost svakoga vjernika pred Bogom. Iz toga slijedi da se u ovoj stvari ne može sigurno smatrati velikim grijehom svako i pojedinačno neopsluženje zakona, nego da će sigurno veliki prekršaj biti tek obnavljana habitualna povreda zakona [una ripetuta abituale violazione del precetto].«³

Uzevši da je ovo objavljeno u listu »L'Osservatore Romano«, polusužbenom vatikanskom glasniku, i da je to napisao P. Bertrams, valjda jedan od onih koji su surađivali kod redigiranja konstitucije, to je moje iznenađenje bilo jače. I teško mi je moglo ući u glavu da je što se nemrsa tiče tek onda teški grijeh kad si ga više puta prekršio, štoviše: kada ga habitualno kršiš.

Ovo je uistinu novost u crkvenoj legislaciji, a o tome tada još nisam čitao ni kod kojega kanonista ili moralista. Doduše, kasnije sam doznao da se o tome na Koncilu govorilo, štoviše, da je bilo biskupa koji su svu tu zabranu htjeli svesti samo na mali grijeh.

Iza toga nije mi preostalo drugo nego čekati što će drugi moralisti o tome govoriti.

Za tradicionalno mišljenje, to jest da je svaki i pojedinačni prekršaj nemrsa po sebi smrtni grijeh, izrazili su se De Gangi' i Babbini', dok je torinski moralist Rossino slijedio Bertramsa, pa kaže: »Mislim da se mirne savjesti može smatrati da više nema teške obaveze za svaki pojedini petak.«⁶

Jedni su smatrali da je *substantialis* isto što i *essentialis*, pa su se držali stare nauke: da je veliki grijeh prekršaj i jednog jedinog nemrsa u petak bez ispričavajućeg razloga; drugi su *substantialis* protezali na sve petke u godini (kompleksive). Po ovom mišljenju, smrtni bi grijeh učinio onaj tko bi habitualno kršio zakon nemrsa kroz petke u godini. Po sredini bi bili oni koji su *substantialis* tumačili sa *notabilis*.

Russo D. I. nabraja sve tri struje: »Za širu struju Bertrams u *L'Osservatore Romano*, Zalba u *Periodica* (1966), Rossino u *Perfice munus* i Testacci u *Settimana del Clero* (1966). Za uži smisao su Gangi i Babbini, a u sumnji su Rogatillo i Higuera.«⁷ Za srednji, izgleda da je sam Russo. I tako je nastao razdor koji je unosi nemir u kršćanske savjesti.

² LOJANO, *Institutiones theol. mor.* II, str. 494.

³ *L'Osservatore Romano*, 42 (1966).

⁴ GANGI, *Palestra del Clero*, Rovigo, 15. III 1966.

⁵ BABBINI, *Palestra del Clero*, Rovigo, 1. X 1966.

⁶ ROSSINO, *Perfice Munus*, Torino, V. (1966).

⁷ RUSSO, *Palestra del Clero*, 2 (1967).

Kompetentno rješenje

Da smiri taj nemir savjesti, uredovala je Kongregacija Koncila 24. II 1967, samo godinu dana nakon objavljivanja konstitucije »Poenitemini«.

Zanimljiva je razlika u postupku: Kan. 209, *de errore communi*, na snazi je u Crkvi od 1916. »I rijeka crnila se potrošila« — piše P. Boschi — »u raspravama de errore communi de facto, de jure.« A evo, ima pedeset godina da ta rasprava nije meritorno riješena. Donosimo ovdje u originalu rješenje Kongregacije što znači riječ *substantialis*.

Sacra Congregatio Concilii

DUBIUM

Quaesitum est:

I — Utrum *substantialis* observantia dierum paenitentiae, quae in Constitutionis Apostolicae »Poenitemini« parte dispositiva, n. II par. 2, (17. februarii 1966, cfr. A. A. S. LVIII, pag. 183), graviter tenere declaratur, referenda sit ad singulos dies paenitentiae obligatorie in tota Ecclesia servandos;

II — an potius ad complexum dierum paenentialium cum impositis paenitentiis custodiendum.

Sacra Congregatio Concilii, adprobante Summo Pontifice Paulo VI, respondit:

Ad I — Negative;

Ad II — Affirmative, seu eum graviter contra legem peccare, qui, observationis paenentialis complexive praescriptae partem, sive quantitative sive qualitative notabilem, absque motivo excusante omiserit.

Datum Romae, die 24 februarii 1967.

Petrus Palazzini, a Secretis
Florentius Romita, Subsecretarius⁸

Ovaj odgovor dao je četiri razjašnjenja:

1. *Substantialis* observantia ne odnosi se samo na pojedini petak nego ukupno na sve pokorničke dane u godini. (complexum dierum paenentialium).
2. Teški grijeh čini onaj koji propusti znatni dio (notabilem partem) svih ukupno propisanih pokorničkih djela bez ispričavajućeg razloga.
3. Kor prosuđivanja teškoga grijeha i mjerenja »znatnog dijela« mora se imati obzira ne samo na kvantitet, tj. broj prekršenih petaka, nego i na kvalitet, tj. kakvi su ti pokornički dani u sebi. Drugačiji je kvalitet Velikog petka i korizmenih petaka, a drugi je kvalitet običnih petaka kroz godinu.
4. Mali je grijeh kršenje običnih petaka, pa i ne dosegli broj kvantiteta »notabilis partis.«

I ovim je završila borba o užem i širem značenju riječi *substantialis* observantia.

Prevladala je sredina!

Notabilis pars

Kongregacija je dala pravo širemu mišljenju, ali je ipak postavila dvije restrikcije protiv prevelike širine toga mišljenja. Izjavila je, naime, da je smrtni grijeh ne samo habitualno kršenje nemrsa u petke ne-

⁸ ROSSINO, *Perfice munus*, 4 (1967).

go da čini teški grijeh i onaj tko prekrši »notabilem partem« toga supstancijalnoga opsluženja (quantitative) i onaj tko prekrši i jedan nemrs koji ima posebnu teškoću uslijed raznih okolnosti. A ovo je rečeno: »po kakvoći« (qualitative). Takav je npr. Veliki petak.

A sada dolazimo na bitnost cijeloga razlaganja: da li se pokriva *habitualiter* sa *notabiliter*? To jest: da li je *habitualiter* širi negoli *notabiliter*? je li nemrs jednog korizmenog petka jednak qualitative nemrsu običnog petka u godini?

Sto znači *habitualiter*?

Pitaš subrata: »Kada ti ujutro služiš misu?« On ti odgovori: »Obično [*habitualiter*] u 6 sati.« Ovo »obično« znači da on u deset dana barem sedam puta služi misu u 6 sati. Ne može se nikako reći *obično* ako on od deset dana služi misu u 6 sati samo šest puta. To bi značilo samo *većinom*, a ne *obično*. Štoviše, pravo »obično« izražava se zapravo samo za osam puta. Nego, eto, dopustimo da »obično« može biti i za sedam puta.

Sto znači *notabiliter*?

Noldin piše: »In praeceptis, quae determinatam materiam sub gravi praescribunt, normae instar statui potest quartam partem materiae determinatae esse notabilem, partem vero quarta minorem ex parvitate materiae esse venialem, nisi secundum se vel ratione finis dicenda sit notabilis.«⁹

Noldin na drugome mjestu kaže izričitiije: »Ad deiudicandum materiae parvitem in votis, quorum materia per modum unius promittitur, materia omissa non absolute, sed relative ad totam rem promissam considerari debet, adeo ut solum tertia vel quarta totius pars censeri debeat res notabilis, quae sine gravi culpa omitti nequeat. Sic qui per integrum mensem maii devotioni maiali assistere promisit, non eo graviter peccat, quod una alterave vice devotionem omittit, quamvis singulae devotiones absolute consideratae (si per semihoram durant) gravem materiam constituent, sed eo quod octo vel decem assistentias omittit.«¹⁰

Rossino piše: »Budući da odgovor Kongregacije govori o znatnom dijelu (notabilem partem), ne traži se *veći dio* neopsluženih petaka, nego je dovoljan toliki dio koji u broju pokorničkih dana čini jedan relativno *teški dio*, a to je polovina ili još i trećina. Ali, kako izgleda, nije potrebno silaziti na matematička određenja.

Svi znadu što je znatan dio kada se radi o točno određenoj materiji. Ako moram vjerovniku vratiti šezdeset tisuća lira, svima je jasno: ako sam ustegao dvadeset tisuća lira, odnio sam znatan dio. I bilo bi djetinjne ispitivati da li i devetnaest tisuća lira još čini znatan dio. U moralci se ne postupa aritmetičkim računom. Ako se radi o prekršaju do četiri ili pet petaka kroz godinu, to ne bio znatan dio (pars notabilis).«¹¹

Skupivši sve, mogli bismo reći da minimum 1/3 zapovjedenih nemrsa u petke čini zapravo »notabilem partem«.

U godini ima 52 petka. Od ovih treba odbiti sedam korizmenih petaka zbog njihove posebne važnosti, o čemu ćemo malo kasnije govoriti. Tada će ostati 45 običnih petaka. Ako 45 podijelimo sa tri, dobit ćemo 15.

⁹ NOLDIN, *De principiis I*, br. 297. 3 b.

¹⁰ NOLDIN, *De praeceptis II*, br. 215. Nota.

¹¹ ROSSINO, *Perfice Munus*, VI (1967) 373—378.

Po normalnoj, dakle, matematici, tko bi kroz godinu dana neopravdano prekršio 15 petaka, taj bi propustio znatan dio pokorničkih dana i griješio bi teško. Kako nismo u čistoj matematici, to bi i 12 petaka moglo biti znatan dio.

Usudujem se reći da deset prekršenih petaka ne bi još bio veliki grijeh, i to bi bila zadnja moralna granica. Ali i deset petaka moglo bi biti notabilis pars — tko to hotimično i jedan za drugim krši. Tko kroz godinu mjesečno po jedan petak prekrši, mislim da to još ne bi bio znatan dio. Morat će katehete, a i ispovjednici, imati veliku muku i strpljivost dok vjernike pouče u ovoj moralnoj obavezi.

Kvantitativno i kvalitativno

Gore smo vidjeli što je to supstancijalni prekršaj pokorničkih dana u kvantitativnom smislu: to bi bila jedna trećina petaka kroz godinu. Ali Kongregacija je izrazila ne samo »quantitative« (po kolikoći) nego i »qualitative« (po kakvoći).

»Po kakvoći« označuje posebnu strogost i svetost crkvenog posta i nemrsa. I Crkva i vjernici smatraju prekršaj na Veliki petak kao i na korizmene petke mnogo strašnijima i grešnijima negoli na obične petke.

U posljednje vrijeme, uslijed dispensa zbog ratnog i poratnog vremena ušlo je među vjernike, pa i one koji nisu loši, neko mišljenje da su pravi strogi postovi samo oni korizmeni. To nekako naslućuje i sama konstitucija *Poenitemini*, koja kaže: »Vrijeme korizme čuva svoju pokorničku značajku.« U tom smislu piše i Russo: »Na Čistu srijedu i u petke kroz korizmu nemrs je strogo obavezan. Isto vrijedi i za oba posta.«¹²

I Rossino o tome piše i napose ističe: »Kako odgovor Kongregacije traži da se gleda i na kakvoću [qualità] kod prosuđivanja znatnog dijela, mislim da najznačajniji dani [i giorni più qualificati], kao što su korizmeni petki i Čista srijeda, stavljaju posebnu snagu na *teškoću* grijeha. I zbog toga, tko bi zanemario korizmene petke i Čistu srijedu bez ispričavajućeg uzroka, po mome mišljenju, teško bi griješio protiv crkvenoga zakona zbog *kakvoće* tih dana.«¹³

Izvod

Kada se sve ovo uzme u obzir, onda će nam mišljenje dra Tylšera: »Teški će grijeh dakle biti konstantno (habitualno) kršenje zakona o postu i nemrsu« izgledati danas uistinu preširoko i neodrživo. Nije ni tome kriv dr Tylšer, jer nije bio objavljen odgovor Kongregacije dok je na ovo pisao.

Ja sam htio upoznati našu pastoralnu javnost s gornjom deklaracijom Kongregacije Koncila i upozoriti na njezin sadržaj i na praktične pastoralne posljedice koje će se morati pojaviti u životu vjernika.

¹² RUSSO, *Palestra del Clero*, I (1967) 99.

¹³ ROSSINO, *Perfice Munus*, 1966, str. 526.

Konstitucija *Poenitemini* proglašena je od naših biskupa u njezinim glavnim i općenitim normama. Ali unutar ima jedna partikularna norma koja nas ipak zanima.

Norma VI dispozitivnoga dijela Konstitucije u vezi s br. 38,4 dekreta *Christus Dominus* daje biskupskim konferencijama pravo da nemrs običnih petaka kroz godinu zamijene nekim drugim pokorničkim djelom, a vjerniči mogu sami odabrati jedno od takvih pokorničkih djela. I tom povlasticom poslužile su se već mnoge države; dapače — što je malo začudno — i sama Italija. Sada to talijanski moralisti i opravdavaju, jer da je veća pokora jesti meso u petak negoli tražiti i skupo platiti dobru ribu. Samo bogataši mogu kupovati dobru ribu.¹⁴

Naše biskupske konferencije nisu se poslužile tim ovlaštenjem smatrajući da to ne bi dobro djelovalo na naš još kršćanski i pokornički osjećaj vjernika.

Kod nas se, dakle, ne smije jesti meso u sve petke u godini (osim na blagdane), a mora se postiti na Čistu srijedu i Veliki petak.

Koliko god hvalimo i odobravamo odluku našega episkopata, usuđujem se ipak, *salva maxima reverentia*, postaviti i jednu primjedbu. Lako je države dijeliti fizičkim granicama, ali je to teško ekonomskim, kulturnim pa i moralnim. Italija ima ublaženje nemrsa, isto i Austrija, a valjda i Mađarska. Mi olakšanja nemrsa nemamo — kako rekoh; štoviše, danas se kod nas to malo teže osjeća negoli prije prošloga rata. Tada je zbog raznih biskupskih olakšanja bilo nešto lakše obdržavati nemrs negoli danas: bilo je dopušteno jesti meso na putovanjima, po menzama. A nisam zapazio da je to koji biskup izričito dopustio u današnje dane.

Pripazimo ovdje kakve su sve povlastice biskupi Belgije i Švicarske još prije no što je izašla konstitucija *Poenitemini* davali svojim vjernicima da bi im olakšali nemrs. Belgijski biskupi dopustili su jesti meso kroz cijelu godinu osim na Veliki petak ovima: »1) vojnicima i njihovim obiteljima; 2) onima koji rade teške poslove: mornarima, lučkim radnicima, radnicima visokih peći raznih kovina, rudokopa i ugljenokopa, kao i onima koji rade teške poljske poslove; 3) onima koji su daleko od kuće: činovnicima, radnicima, putnicima, učenicima koji nose sa sobom hranu, kao i onima koji na putovanjima radi svojih poslova jedu po hotelima i gostionama. Tim dispenzama mogu se služiti i stranci koji prolaze kroz Belgiju, dapače, mogu se njima služiti i Belgijanci kada su izvan domovine.« (Gènicot n. d. I, br. 449).¹⁵ Nešto slično i švicarski episkopat

Sve ove belgijske i švicarske olakšice dobro bi došle za naše vjernike, osobito po gradovima. Kada već nemamo potpuno oslobođenje od nemrsa, dobro bi bilo imati barem neke olakšice, dokle je god to u granicama mogućnosti. Navest ću još neke prigode gdje bi dobro došla biskupova olakšica. Ako se netko u petak nađe na objedu gdje je pripremljeno meso. Nezgodno je uteći, nezgodno je ne jesti, a nezgodno je i jesti!

¹⁴ Isto mj.

¹⁵ NOLA, *Kazulstika*, str. 84—88.

Ili: ostane li malo mesa od četvrtka, bi li se to smjelo jesti u petak, pa i ne bio domaćin baš pravi siromah?!

Još nešto. Dispozitivna norma VII, konstitucije Poenitemini, daje vlast biskupima da mogu dispenzirati od nemrsa pojedince, obitelji; što više, mogu nemrs i izmijeniti u koje drugo pokorničko djelo. Istu vlast imaju i župnici: i dispenzirati i komutirati, a do sada su imali samo pravo dispenzirati. Belgijski biskupi delegirali su to ovlašćenje i svim isповјednicima. U isповјedničkoj praksi osobno sam se uvjerio da bi takvo ovlašćenje vrlo dobro došlo i našim isповјednicima, a osobito po gradovima.

Stojim i nadalje pri tom da naši biskupi uzdrže i ubuduće nemrs kroz sve petke u godini. Ali, da bi dobro bilo da podijele neke olakšice, u smislu moga gornjega izlaganja, da savjesti i vjernika i isповјednika budu mirnije.

A dotle?

Mislim — kako sam to pokazao u Kazuistici, str. 84-88. — da u svim sličnim slučajevima ne bi trebalo uznemirivati pokornike, barem ne one koji dok su kod svoje kuće i u obitelji redovito opslužuju zakon nemrsa.¹⁶

SUMMARIUM

Casus iste refert quid verba in Constitutione apostolica »Paenitemini« de substantiali dierum poenitentialium observantia importent. Quid est »notabilis pars« in hoc Ecclesiae praescripto? Auctor examinat quaestionem ut moralista-casuista. Et iure merito, nam casus sunt in particularibus. Nimis parvum exigere videntur qui grave peccatum committi putent solum ab illis qui habitualiter praescriptum Ecclesiae transgrediuntur. Auctor censet illum qui durante uno anno 12—15 vicibus praescriptum non observat ad gravem transgressionem transire. Insuper, Ferae sextae quadragesimae, praesertim in Parasceve, speciale videntur constituere idque gravem obligationem. Ambobus in casibus agitur, uti patet, solum de illis qui absque sufficienti ratione legem transgrediuntur. Quoad Feras sextas quadragesimae obligat specialis, qualitativa gravitas.

¹⁶ Isto mj.